

Konkoly Gyula emlékezik Baranyay Andrásra

Elsős főiskolások voltunk. Bandeszka negyedévesként Bernáth Aurélhoz járt. Minden szünetben felszaladtunk megnézni, hol tart a festésében a Bandesz, tudniillik Baranyay Andrásnak volt a világon a legjobb színérzéke, akár Bonnard-é, Monet-é vagy Veronese-é.

Amikor befejezte a festő szakot, azt híresztelte, Bernáth kijelentette, hogy belőle, Baranyay Andrásból nem lesz festő. Ez persze nem volt igaz. Megélhetési okokból felvette a hároméves restaurátor szakot, és festeni ugyan helyhiány miatt nem tudott, de a használaton kívüli litográfiai kövekkel elkezdett dolgozni, hogy tíz évig abba se hagyja. Aztán kő hiányában fotózni kezdett, egy fotólabor még befért a lakásába. Bandi zokszó nélkül fogadta el az élet nyújtotta kényelmetlenségeket és keserveket. Szofisztikált érzékeny lelkivilága volt, és ezt tökéletesen tudta álcázni. A zárkózottság alul volt és a mélység fölött Bandesz. Imádott barátaival egy teraszon, egy kocsmai asztalnál egy korsó sör mellett évdni, szellemesen társalogni. Remek humorú, nagyszerű előadó volt, mindenki szerette. Így telt Baranyay Andrással az együtt töltött idő, csak így.

Sokat voltam vele, laktunk együtt Rómában, többször időzött nálam kint, Franciaországban. Majdhogynem mindenben egyetértettünk, mégsem mondhatom, hogy a barátom volt. A barátságban, házasságban nincsenek elzárt mélységek, ha vannak, úgy az már nem az. Neki Altorjai Sándor, és mondhatni, az óvodától mindvégig, Tandori Dezső volt a barátja. Altorjai Sanyit korán tragikus szél fújta el, viszont Tandorival valami személyre szabott közös rituálék engedékenységében működött az intimitás. Baranyay András a közéletben teljességgel minden jóságát képes volt nyújtani, de belseje, magánélete örökre érinthetetlen maradt. Művészete viszont kegyetlenül szabad volt, nem törődött társasággal, társadalmi elvárásokkal, szociális körülvőkkel. A dolgok, amikkel kifejezte magát, nagyon hamar és szinte egyszer s mindenkorra kevés számúra redukálódtak és megnevezhetetlen, fixálhatatlan egzisztenciájának bizonyultak. És mivel az emberek szerették Bandit és jó szándékkal voltak iránta, a repetitív homályt megszokták, megdicsérték és ártalmatlanként kezelték. A társadalomnak Bandi művészete nem okozott gondot.

Egyszer Aczél elvtárs jól temperált ötletnek találta kiadatni magyarul Sören Kierkegaard *Vagy-vagy* című művét. A döntés már önmagában is figyelemre méltó, mindenesetre Baranyay András magára ismert Kierkegaardban, és az őt ismerő filozofok Bandeszban élőhúsban találtak rá Sören Kierkegaard lelkivilágára. Egy egész sor rendkívül kiváló írás jelent meg Baranyay András művészetéről és személyiségéről, és hát Tandori Dezső is elidőzött barátja sziszifuszi és ördögűző cselekedeteinek zavarosában.

Kezdetben Bandesz is, mint mi mindannyian, a Cernus által honosított szürrealista technikákkal nyüglődött, és a nyomdafestékekkel borított üveglapnál a litográfia csiszolt felületű köve nehezkesebb terepnek bizonyult. Az eleganciából, egy elég tágas narratív tematikát követően, a hatvanas évek közepére egy indulatos és nagyon koncentrált félabsztrakt művészet keletkezett, és ez, ha stilisztikailag nem is, de gondolkodásban lineárisan vezetett az absztrakt körgyűrűbe zárt természetes testrészek-koncentrációkhoz, a hatvanas, hetvenes évtizedváltás nagyszerű Baranyay-féle pop-art sorozatához, bele direktbe a művészettörténetbe. A pop-artot követte a concept art, a körivet a lyuk és a blende rése, a litográfiát fotó, a manipulált, színezett, vagyis az egyedi fotó-mű.

Ez időn redukálta kapcsolatait, készített egy széria háttal ülő képet ismerőseiről és aztán saját hátáról is, végezetül megfordult. Visszafordult, és nem látta önmagát, csak a felemelt kezeit látta, mígnem belepillantott a tükörbe. Megérkeztünk. A végtelenbe tartó, egylényegű Baranyay művek elejéhez jutottunk. Adott a művész a tükörrel és adottak a művész kezei. A kierkegaard-i világ két lényegi Baranyay-attribútumát látjuk. Az arc a lélek tükre, a tükör lakta arc tükre a kéz, a kéz az önarckép műfaj utolsó megdobjható dobása. Baranyay András, mint Chopin, kis kiterjedésben témáinak hihetetlen gazdagságát produkálta elbűvölő vagy akár elrettentő ködökből felsejlő önarcképeiben, amik lehettek arcai, kezei, vagy csíkos és mindenféle ingei.

Életének utolsó negyed évszázados, végtelenül hosszú és egy pillanatnyi művészetre fordított idejében a kifejezésre használt, láthatóvá válható dolgok a kezek, valami ágy-lepedők és a kutyája által elfogyasztott, szabálytalan szélűre rágott, két mély lyukú, üres velős csont.

Persze, akadnak kivételek: 1977-ben édesapja arca kétszer is rácsúszik Bandi arcára, és 1982-ben elég sokat kokettál a preraffaelita nőidollal, Jane Morris-szal, és hát nem csak önarckép ábrázolható kezekkel. Itt vannak E. T. A. Hoffmann arcképei is, viszont a *Rembrandt-kezek* című mű ábrázolhatja Rembrandt kezeit, avagy a Rembrandt által egyszer lefestett két kezet szintűgy. És van, amikor Baranyay kifelé utal, üzen saját alapjára, például a Cs. T. emlékére készült munkáiban csak kezek és kutya csontmaradékokat alkalmaz, vagy ennél vidámabb Erik Satie *Három darab, körte formában* című művéhez lerajzolt négy körte a művész jobbkezeivel háromszögbe formálva, némi geometrizáló, teret síkba fordító bölcseséggel. Akartam ezzel mondani, néha előfordult, hogy örökre bezárt művészetéből Baranyay András ki-ki kandikált, üzent.

Mielőtt Baranyay András utolsó korszakának tárgyalásával közlendőm lényegéhez érnék, szükséges a „grafikus, fotós Baranyay” kifejezést korrigálni. Ha egy művész részleteket, tanulmányokat készített, akkor egy létrehozandó mű érdekében munkálkodott, avagy emlékeztetőt rajzolt egy majdani festményhez (beleírkálva a részletek színeit is). Ezeket rajzoknak, és nem grafikáknak hívjuk. A grafika származásában a sokszorosításból ered. Dürer vagy Rembrandt képeket festett, és amikor nyomatokat terveztek, azokat is rajzokkal készítették elő, majd a nyomó felületre nem rajzoltak, hanem metszették vagy karcolták azokat. A fotó pedig megnevezhetetlen mennyiségű, azonos minőségű példányszámot tételez. Baranyay András fotóművei több filmnegatív használatától az előhívás vegyi manipulációin át, a papírkép fedőfestéssel és színező anyagokkal, kaparással és színes ceruzanyom ritmusokkal létrehozott munkái, mint a *Mona Lisa*, egyedi műalkotások. Számozott, aláírt példányú kőrajzairól nem sokat tudok, feltehetően azért, mert ezek vagy alig akadnak, vagy jelentéktelenek.

A grafikus lét másik problémája a szín. Tény, hogy színes nyomatok léteznek, Toulouse-Lautrec, Pierre Bonnard plakátjainak színvilága ínycsók. Viszont kijelenthető, hogy a grafika tónusokat, és nem valőröket használ.

Baranyay András egyedi műveket készítő, rendkívül kifinomult, választékos színvilággal alkotó művész volt. Társadalmi méretű tévedés őt grafikusnak tartani.

Fentebb említettem, a világ legjobb színérzékeivel rendelkező fiatal Baranyay színérzékeivel mi lett? Eltűnt, mint Bernáth Aurél? Nem. Ahogy két számjegy között is a számok végtelenje van, Badesznál is, a csak fekete vonatkozásai is színesen énekelnek, és egy nyolcvanas évekből való Baranyay-mű színvilágánál gazdagabb számomra nehezen elképzelhető. (Aki ezt képtelen észlelni, az hagyjon fel a képzőművészettel.)

1980-tól Badeszknál bekövetkezett a szőlővel, dióval, gyümölcsökkel, dús ízekkel, szagokkal teli ős. Emlékezzünk csendéleteire, vagy hosszú, egy kézfejes, csodás sorozatára, vagy a diszkrétén simogató (jó sok kezű) Tandori Dezső arcképsorozatára. Maga a gyönyörűség! És egy hosszú, mélyen felkavaró, két kézre lehelt önarckép orozatra, ahol a művész keze alatti papírlapokon nyugszanak E. T. A. Hoffmann arcképének kezei. A papírlapokon az írottak majdnem elolvashatók. Ezek a művek csak Rembrandtéhoz mérhetőek.

1989-ben meghalt Cs. T. (Csiky Tibor?), e veszteségtől Baranyay Andrából olyan borzalmas fájdalomműveltség tört ki, amitől ő, Baranyay András, már soha meg nem szabadult.

Első gyász: feltehetően a művész nyitott bal tenyere, mögötte, ettől függetlenül egy darab foltozott alkar mandzsettával. A tenyér védően előre tol, megtart két velős csont maradványt - ecce homo!

Második gyász: a jelenség horizontszerű háttér előtt jelenik meg, jobbról szellemképként két kéz óhajt valamit megragadni, ez a valami a két ismerős velős csont némi ektoplaszma csomagolásban, és a szellemkép aktusát a művész bal keze egy békés, de határozott mozdulattal megakadályozza. Ez erről szól, de hogy mit mond el nekünk, azt én megmondani nem tudom.

„Fogózz az időbe! Vigyázz rá, minden órára, minden percre! Ha nem figyelsz, eliramlik, mint a gyík, simán és hűtlenül, mint egy sellő. Szentelj meg minden pillanatot! Töltsd el szentséggel, súllyal, azáltal, hogy tudatossá teszed, úgy becsületesen és méltón használod fel... Ott a zene.

Megvannak veszélyei a szellem tisztaságára. De varázseszköz, hogy megfogd az időt, kiterjeszd, sajátos jelentőséggel telítsd.” Ezt Baranyay András írta naplójában 1961-ben magának, az utókornak, a végtelennek. Beszélgetéseinkben, vagy egyszerűbben, a mi akkori szókincsünkben ilyen fogalmak nem léteztek.

Bandi bármikor, mindenféle eszköz nélkül előadott egy vonósnégyest, akár többet is, ha arról volt szó. A bölcsélet nem célirányú arra nézve, hogy mi felé haladjunk, hanem állapot, amiben jó benne lenni.

Ez a dús lelkű, briliáns eszű fiatalember ötvenévesen, a rendszerváltást követően a Magyar Képzőművészeti Egyetemi professzora, Kossuth-díjas, élete delelőjére érkezett művész, de ez tulajdonképpen nem igaz. Nem termékeny, mert nem boldog. Vagyis számára a létrejövő mű nem a megnyilvánuló élet, hanem kényszerű, feszültséget feloldó szelep... Schubert kintornása tekergetni kezdte kurbliját....

1992-ből származik a *Rossz álmom* című Baranyay-mű, és ez a mű semmi jót nem ígér. A képen ágyról van szó, kétféle ágynemű, alattuk-felettük feketeség, ez, mivel éjszaka alszunk, még a sokasodó fekete árnyékok között sem rendkívüli. A lepedőkből kiesés, az ágyból kiesés ábrázolódik, látható a kép színezetétől leváló, melegebb és világosabb színű – hívjuk élőlénynek – két kar, melynek kezei összefonódnak. Lehet ez egy ember két összefonódó keze, vagy két ember egy-egy keze. Ágyban alhatunk egyedül, vagy nem egyedül. Álmunkban ritkán markoljuk saját kezünket, így a jelenet inkább a páros lét ágyból kieső álmát ábrázolja, és ezt az értelmezést szigorúan magánvéleményként tételezem. A képen a főszereplőkön túl van egy másik jelenlévő, egy magányos kéz, balról, szabályosan az ágytakaróból kibújva, ernyedten nyúl a főszereplők felé, jóval kisebb náluk, valami jelentéktelen hajszálak lógnak csuklójára. A kéz távol eső ujjvégei szinte gipszöntvény részletnek tűnnek és ebben a gipsz-drapéria átmosottságban elnyugszanak. Ebben a kényelmetlen bizonytalanságban nyugodjon meg a mi látó szemünk is... Schubert kintornása tekeri kintornáját..

A *Téli utazás* dalciklus arról szól, hogy télen a vándorlás keserves dolog, fázással, be nem fogadással és egyéb kellemetlenségekkel járó elfoglaltság, amit a szeretet és a nyár melegére emlékezés némileg meg tud segíteni, tehát ez az utazás nem egy végzetszerű, lejtmenetes, didaktikus tanmese. A téli utazás kibírható. Végtére mindig az igazság diadalmaskodik. A süvöltő téli kora éjszakában mezítláb, nem hóban, hanem a jégen áll az öreg kintornás, egyik kezével tekeri a kintornát, a másikkal tartja az üres koldulótányért és körülötte csahol a falu összes kutyája. És ebben a nem túl rendkívüli helyzetben megjelenik a rendkívüli, az, hogy a kintornás soha nem hagyja abba a tekerést és esze ágában sincs elmenni. Nem megy el egyedül, a költő, a zeneszerző, az énekes is a kintornással tart. Mennek, mert bizony a halál halhatatlan.

Baranyay András fiatal korától tudta, hogy a *Winterreise* utolsó dalánál szörnyűbb, borzalmasabb zenei mű nincs, ezért bújt oda öregkorában a saját borzalmaival. Ettől kezdve csak a téli utazás végét rajzolta. Mindegyiken a világos szín alsó harmadán, frízszerűen jelenik meg az ábrázolat, tudniillik Baranyay a fotózásaiból tömeges manipulált, alkalmasint a fölismerhetetlenségig roncsolt filmnegatívval rendelkezett.

Ebben a végtelenbe exponált vállalkozásban formátlan, bizonytalan kiterjedésű jelenségek, fotónegatívok eredményezte nyúlványok, médiumok szájából származó megnevezhetetlenségek, melyekben utolsó ujjpercek és körmök, körömágyak tűnnek elő, mintha pókok mászkálnának egymáson.

Baranyay András téli utazása huszonkét évig tartott.

Budapest, 2021. október 5.